

O'ZBEKISTON AHOLISI DEMOGRAFIK TENDENSIYALARINING STATISTIK TAHLILI

(2020–2026-yillar ma'lumotlari asosida)

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi:

Rahimjonov Javohir

Ustoz: Abduraxmonov Abduazim Jalaliddinovich

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston aholisining demografik dinamikasi statistik ko'rsatkichlar tizimi asosida baholanadi. Aholi sonining o'sish sur'ati, tug'ilish ko'rsatkichlari dinamikasi, yosh-jins va etnik tarkib, hududiy tafovutlar hamda urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari nisbiy va o'rtacha miqdorlar, dinamik qatorlar hamda variatsiya ko'rsatkichlari yordamida tahlil qilinadi. Natijalar aholi soni 2026-yil oktabriga kelib 39,54 million kishiga yetganini, shu bilan birga tug'ilish ko'rsatkichining 2024–2026-yillarda izchil va tezlashuvchi sur'atlarda pasayganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: demografiya, aholi dinamikasi, tug'ilish koeffitsiyenti, demografik o'tish, urbanizatsiya, migratsiya, variatsiya koeffitsiyenti.

Kirish

Aholi dinamikasi davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, mehnat resurslari rejalashtiruvchi, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarining infratuzilmaviy yuklamasini, pensiya va ijtimoiy sug'urta tizimlarining barqarorligini hamda uy-joy va shaharsozlik siyosatini belgilashda asosiy mezon vazifasini bajaradi. Biroq demografik rivojlanishni faqat umumiy aholi soni bo'yicha baholash yetarli emas: bir xil o'sish sur'ati ortida tug'ilish, o'lim, migratsiya va tarkibiy o'zgarishlar turlicha bo'lishi mumkin. Shu bois statistik baholash raqamlarni solishtirish, dinamikani aniqlash va sabablarni tushuntirishga xizmat qiluvchi tizimli yondashuvni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi — O'zbekiston aholisining demografik rivojlanishini rasmiy statistika ma'lumotlari asosida baholash va ushbu baholashdagi asosiy tendensiyalar hamda muammolarni aniqlashdir. Tahlilda Davlat statistika qo'mitasi (stat.uz) operativ hisobotlari, 2026-yil aholi va qishloq xo'jaligini ro'yxatga olishning dastlabki natijalari, shuningdek xalqaro statistik agentliklar ma'lumotlaridan foydalanildi; ishda nisbiy miqdorlar, dinamik qatorlar, tarkibiy tahlil va variatsiya ko'rsatkichlari usullari qo'llanildi. Hisob-kitoblar muallif tomonidan bajarilgan.

1. Statistik baholashning uslubiy asoslari

Aholi dinamikasini baholashning asosiy ko'rsatkichi — davr oralig'idagi o'sish sur'ati bo'lib, u quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$T = (P_1 / P_0 - 1) \times 100\% \quad (1)$$

bu yerda P_0 va P_1 — ko'rsatkichning bazis va hisobot davridagi qiymati. Uzoq davr uchun o'rtacha yillik o'sish sur'ati quyidagicha aniqlanadi:

$$T_{yil} = (P_n / P_0)^{1/n} - 1 \quad (2)$$

bu yerda n — davr uzunligi (yil). Tug'ilish darajasini baholash uchun umumiy tug'ilish koeffitsiyenti (aholining har 1000 kishisiga to'g'ri keladigan tug'ilganlar soni) qo'llanildi:

$$CBR = (B / P) \times 1000 \quad (3)$$

bu yerda B — yil davomida tug'ilganlar soni, P — o'rtacha yillik aholi soni. Hududlar o'rtasidagi tafovutni baholash uchun tafovut koeffitsiyenti, o'rtacha kvadratik chetlanish va variatsiya koeffitsiyenti hisoblanadi:

$$K_h = d_{max} / d_{min} \quad (4)$$

$$V = (\sigma / d_{ort}) \times 100\% \quad (5)$$

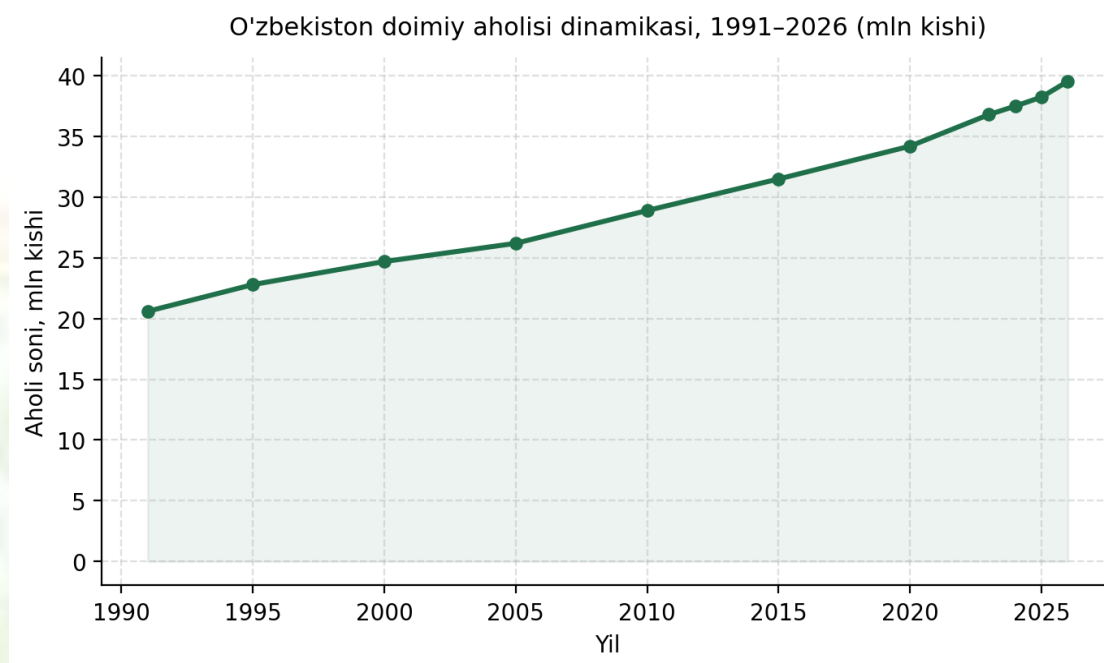
bu yerda σ — o'rtacha kvadratik chetlanish, d_{ort} — ko'rsatkichning o'rtacha qiymati. $V > 33\%$ bo'lsa, to'plam bir jinsli emas deb hisoblanadi, ya'ni kuzatilgan farq tasodifiy emas, tarkibiy xarakterga ega.

2. Aholi sonining dinamikasi: umumiy tendensiyalar

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2026-yil 1-yanvar holatiga O'zbekistonning doimiy aholisi 38 236 704 kishini, 2026-yil 1-oktabr holatiga esa

39,54 million kishini tashkil etdi, bu bir yil oldingi sanaga nisbatan 692,2 ming kishiga yoki 1,8 foizga ko'pdir — (1) formula bo'yicha $T \approx 1,8\%$. 2026-yil yanvar-fevral oylarida o'tkazilgan umumiy ro'yxatga olish dastlabki natijalariga ko'ra aholi soni 39 047 321 kishi deb aniqlandi, bu joriy baholash usulining kamida 810,6 ming kishilik pastroq ko'rsatkich berganini anglatadi.

1-rasm. O'zbekiston doimiy aholisining 1991–2026-yillardagi dinamikasi (mln kishi). Manba: Davlat statistika qo'mitasi va BMT proyeksiyalari asosida muallif tuzgan.

Mustaqillik yillaridan beri (1991–2026, $n = 35$ yil) aholi soni 20,6 million kishidan 38,24 million kishiga, ya'ni qariyb 85 foizga (17,6 million kishiga) o'sgan. (2) formula bo'yicha o'rtacha yillik o'sish sur'ati:

$$T_{yil} = (38,24 / 20,6)^{1/35} - 1 \approx 0,0178 \quad (6)$$

ya'ni aholi soni mustaqillik davrida o'rtacha yiliga 1,78% ga o'sib kelgan. Bu ko'rsatkich Markaziy Osiyo mintaqasidagi o'rtacha ko'rsatkichdan yuqori bo'lib qolmoqda, biroq tug'ilish darajasining pasayishi fonida kelgusi o'n yillikda sekinlashish ehtimoli yuqori.

Sana	Aholi soni	Izoh / manba
2026-yil 1-yanvar	38 236 704	Joriy hisob-kitob (Statkom)

Sana	Aholi soni	Izoh / manba
2026-yil 15-yanvar	39 047 321	Ro'yxatga olinish, dastlabki natija
2026-yil 1-iyul	~38 520 000	Yarim yillik hisobot
2026-yil 1-oktabr	39 540 000	Statkom operativ ma'lumoti

1-jadval. 2026-yildagi aholi sonining turli hisobot sanalaridagi ko'rsatkichlari.

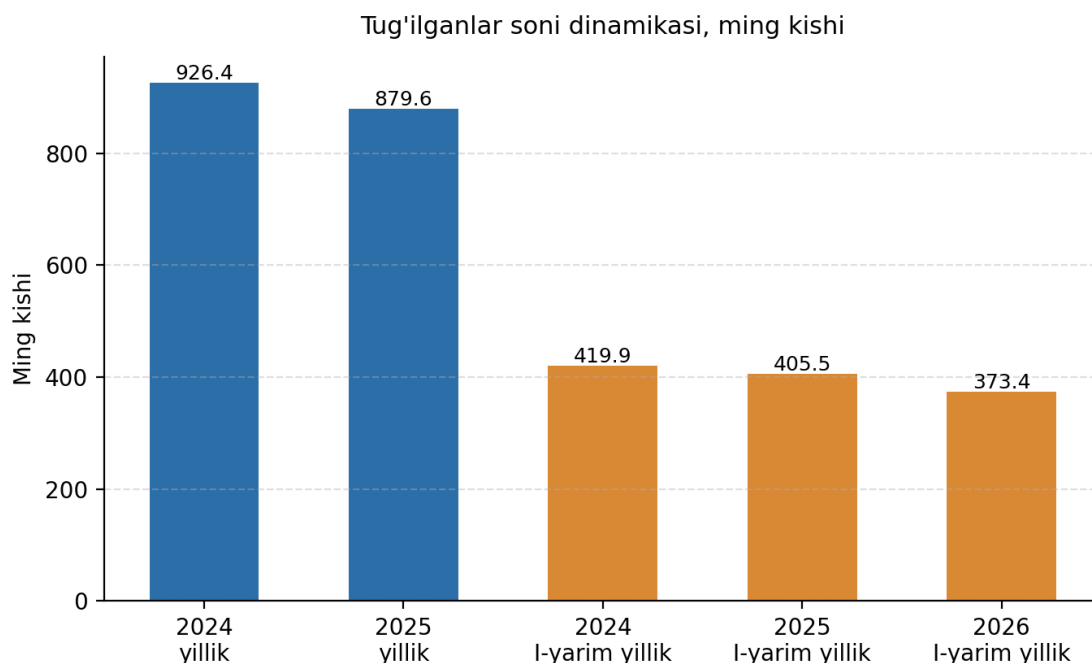
3. Tug'ilish ko'rsatkichlari dinamikasi

Aholi sonining umumiy o'sishiga qaramay, tug'ilish ko'rsatkichlarida 2024-yildan boshlab izchil pasayish tendensiyasi kuzatilmoqda. 2025-yilda mamlakatda 879,6 ming bola tug'ilgan bo'lib, bu 2024-yildagi 926,4 ming nafarga nisbatan 5,1 foizga (46,8 ming kishiga) kamdir, (3) formula bo'yicha umumiy tug'ilish koeffitsiyenti esa quyidagicha o'zgargan:

$$CBR_{2024} = (926,4 / 37800) \times 1000 \approx 24,5\text{‰} \quad (7)$$

$$CBR_{2025} = (879,6 / 38500) \times 1000 \approx 22,9\text{‰} \quad (8)$$

ya'ni bir yil ichida umumiy tug'ilish koeffitsiyenti taxminan 1,7 promille punktga pasaygan. 2026-yilning birinchi choragida 191,1 ming bola tug'ilib, bu 2025-yil mos davriga nisbatan 3,5 foizga kam bo'lgan; yilning birinchi yarmida (yanvar–iyun) 2024-yildagi 419 856 tadan 2025-yilda 405 508 taga, 2026-yilda esa 373 389 taga tushdi — ya'ni (1) formula bo'yicha 2025/2026-yillar birinchi yarmi oralig'idagi o'zgarish $T = (373,4/405,5 - 1) \times 100\% \approx -7,9\%$. Yanvar–sentabr (9 oylik) ma'lumotlariga ko'ra 2026-yilda 638,6 ming bola (329,8 ming o'g'il va 308,8 ming qiz) dunyoga kelgan, bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan 26 ming kishiga kamdir.

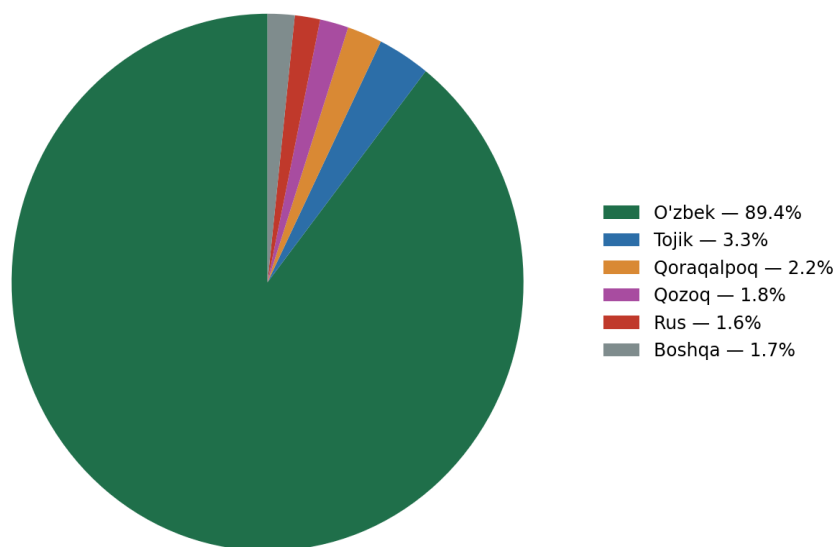
2-rasm. Tug'ilganlar sonining yillik va yarim yillik kesimdagi dinamikasi, ming kishi. Manba: Davlat statistika qo'mitasi operativ hisobotlari.

Iqtisodchilar bu pasayishni, birinchi navbatda, reproduktiv yoshdagi ayollar sonining qisqarishi bilan — ya'ni 1990-yillardagi “demografik chuqurlik” ta'sirining hozirgi avlodga “aks-sado” berishi bilan izohlashadi, shuningdek jadal urbanizatsiya jarayoni ham qo'shimcha omil sifatida ko'rsatiladi. Markaziy Osiyo mintaqasi kesimida solishtirganda, 2026-yilning birinchi yarmida O'zbekistonda tug'ilish 7,9 foizga, Qozog'istonda 7,1 foizga pasaygan bo'lsa, Tojikiston va Qirg'izistonda, aksincha, o'sish qayd etilgan.

4. Yosh-jins va etnik tarkib

2026-yil ro'yxatga olinishining dastlabki natijalariga ko'ra, erkaklar soni 19 766 166 kishi (50,6%), ayollar soni esa 19 281 155 kishi (49,4%) ni tashkil etdi. Yosh tarkibi bo'yicha mehnatga layoqatli yoshdagi aholi 21,7 million kishini, mehnatga layoqatli yoshgacha bo'lgan aholi esa 12,5 million kishini tashkil etdi. Etnik tarkib bo'yicha o'zbeklar aholining 89,4 foizini, tojiklar 3,3 foizini, qoraqalpoqlar 2,2 foizini, qozoqlar 1,8 foizini, ruslar 1,6 foizini, qirg'izlar 0,6 foizini va turkmanlar 0,5 foizini tashkil etadi.

2026-yil aholi va qishloq xo'jaligi ro'yxatiga olinishi bo'yicha etnik tarkib

3-rasm. 2026-yil aholi ro'yxatga olinishi bo'yicha etnik tarkib taqsimoti.

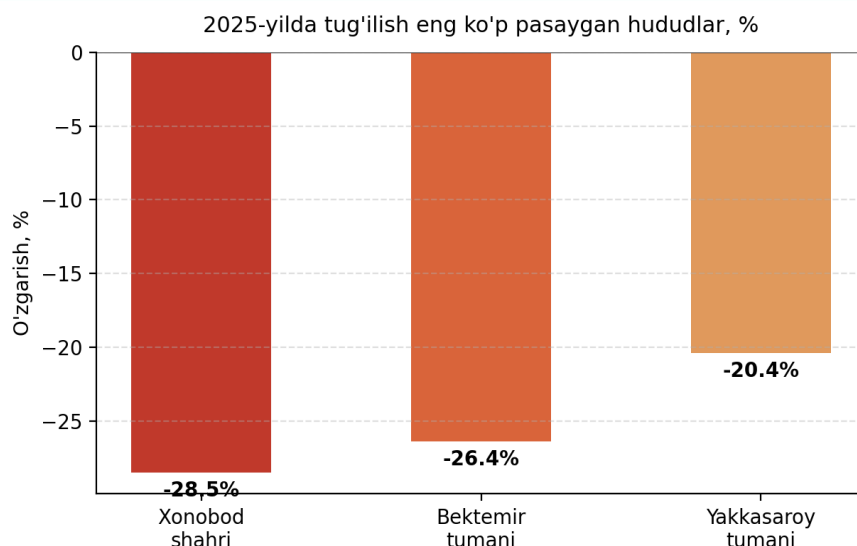
5. Hududiy tafovutlar

Tug'ilishning pasayishi mintaqalar bo'yicha bir xil emas. 2025-yilda 179 ta tuman va shaharda tug'ilganlar sonining qisqarishi qayd etilgan — bu so'nggi 15 yildagi eng yuqori ko'rsatkich (2024-yilda — 155 ta tuman, 2023-yilda — atigi 65 ta tuman). (1) formula bo'yicha bu ko'rsatkichning o'sish sur'ati:

$$T_{(2023 \rightarrow 2024)} = (155/65 - 1) \times 100\% \approx 138,5\% \quad (9)$$

$$T_{(2024 \rightarrow 2025)} = (179/155 - 1) \times 100\% \approx 15,5\% \quad (10)$$

ya'ni pasayish bilan qamrab olingan hududlar soni 2023–2024-yillarda keskin (138,5%), 2024–2025-yillarda esa nisbatan sekinroq (15,5%) o'sgan — bu tendensiyaning geografik jihatdan allaqachon keng tarqalganini va endi “to'yinish” bosqichiga yaqinlashayotganini ko'rsatadi. Eng katta pasayish Xonobod shahrida (–28,5%), Bektemir (–26,4%) va Yakkasaroy (–20,4%) tumanlarida qayd etilgan.

4-rasm. 2025-yilda tug'ilish eng ko'p pasaygan uchta hudud, %. Manba: Gazeta.uz, Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tuzgan.

(4) va (5) formulalar bo'yicha ushbu uchta hudud orasidagi tafovut koeffitsiyenti $K_h = 28,5 / 20,4 \approx 1,40$, o'rtacha ko'rsatkich 25,1%, o'rtacha kvadratik chetlanish $\sigma \approx 3,43$ foiz punkt, variatsiya koeffitsiyenti esa $V \approx 13,7\%$ ni tashkil etadi. V ko'rsatkichi 33 foizdan past bo'lgani uchun ushbu uchta “yetakchi” hudud o'zaro nisbatan bir jinsli guruhni tashkil etadi, ammo bu faqat eng yuqori pasayish ko'rsatilgan uch hudud uchun hisoblangan — to'liq baholash uchun barcha 14 ta hudud kesimidagi ma'lumotlardan foydalanish tavsiya etiladi.

6. Urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari

2026-yil boshidagi ma'lumotlarga ko'ra, shahar aholisi 19,4717 million kishini, qishloq aholisi esa 18,7650 million kishini tashkil etib, shahar aholisining ulushi $[19,4717 / (19,4717 + 18,7650)] \times 100\% \approx 50,9\%$ ni tashkil etdi — bu ko'rsatkich O'zbekiston tarixida birinchi marta shahar aholisi ustunlik qiladigan bosqichga o'tganini bildiradi. Tashqi migratsiya bo'yicha mamlakatda sof chiqib ketish kuzatiladi: operativ hisobot davrida chet eldan 1159 kishi ko'chib kelgan bo'lsa, chet elga 10 117 kishi ko'chib ketgan, bu davr uchun sof migratsiya saldosi taxminan $-0,23$ kishi/1000 aholini tashkil etadi (uzoq muddatli BMT baholarida bu ko'rsatkich $-1,8$ kishi/1000 atrofida qayd etilgan).

7. Muhokama va statistikaning cheklovlari

Birinchidan, aholi soni bo'yicha joriy hisob-kitob va ro'yxatga olish natijalari o'rtasida (810,6 ming kishi, ya'ni 2,1 foiz) farq mavjud bo'lib, bu ikki manbadagi raqamlarni mexanik taqqoslashda ehtiyotkorlikni talab qiladi. Ikkinchidan, tug'ilish dinamikasi turli davrlar (yillik, chorak, yarim yillik) kesimida e'lon qilinadi, shu sababli ko'rsatkichlarni bir qatorga qo'yishda mavsumiy tebranishlar hisobga olinishi zarur. Uchinchidan, hududiy tahlil faqat eng yuqori pasayish qayd etilgan uchta hudud bilan cheklangan va keyingi tadqiqotda barcha 14 ta hudud ma'lumotlarini qamrab olishi lozim. To'rtinchidan, summar tug'ilish koeffitsiyenti (fertillik ko'rsatkichi) 2025-yil uchun rasmiy e'lon qilinmagan, bu demografik o'tish bosqichini aniqroq baholash imkoniyatini cheklaydi.

Xulosa va takliflar

Tahlil shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston aholisi mutlaq ko'rsatkichlarda o'sishda davom etmoqda (2026-yil oktabriga kelib 39,54 million, o'rtacha yillik o'sish sur'ati $\approx 1,78\%$), biroq 2024–2026-yillarda tug'ilish ko'rsatkichi izchil va tezlashuvchi sur'atlarda pasaymoqda (umumiy tug'ilish koeffitsiyenti 24,5‰ dan 22,9‰ ga tushgan), pasayish bilan qamrab olingan hududlar soni esa 2023-yildagi 65 tadan 2025-yilda 179 taga ko'paygan. Shu bilan birga, urbanizatsiya darajasi birinchi marta 50 foizdan oshdi, bu klassik demografik o'tish modelining navbatdagi bosqichiga kirilganidan dalolat beradi.

Takliflar. Birinchidan, demografik monitoring tizimini takomillashtirish: summar tug'ilish koeffitsiyenti va boshqa chuqur demografik ko'rsatkichlarni muntazam va o'z vaqtida rasman e'lon qilish zarur. Ikkinchidan, tug'ilish eng ko'p pasaygan hududlarda (masalan, Xonobod, Bektemir, Yakkasaroy) oilaviy-demografik siyosat choralari maqsadli yo'naltirish, ularning sabablarini (ijtimoiy-iqtisodiy, migratsion, strukturaviy) chuqurroq o'rganish tavsiya etiladi. Uchinchidan, urbanizatsiya jarayoni bilan bog'liq infratuzilma (ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy) rejalashtiruvini aholi tarkibidagi o'zgarishlarga moslashtirib borish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Operativ demografik hisobotlar, 2026. stat.uz
2. O'zbekiston Respublikasi 2026-yil aholi va qishloq xo'jaligini ro'yxatga olish dastlabki natijalari.
3. Kun.uz. "Uzbekistan's population tops 38.2 million as men hold slim majority", 2026-yil yanvar.
4. The Times of Central Asia. "Uzbekistan's Population Reaches 38.2 Million Despite Second Year of Declining Birth Rate", 2026.
5. The Times of Central Asia. "Uzbekistan Census Reveals Bigger Population, Younger Pressure, and Planning Gaps", 2026.
6. TV BRICS. "Uzbekistan's population reaches 39.54 million in October 2026", 2026-yil oktabr.
7. Gazeta.uz. «Рождаемость в Узбекистане сокращается второй год подряд», 2026-yil fevral.
8. Anhor.uz. «Рождаемость в Узбекистане: тренды и возрастные сдвиги», 2026-yil sentabr.
9. Anhor.uz. «В Центральной Азии зафиксировали снижение рождаемости», 2026.
10. Repost.uz. «В Узбекистане продолжает падать рождаемость», 2026-yil oktabr.
11. StatisticsTimes.com. "Uzbekistan population and demographics, 2026".
12. Wikipedia. "Demographics of Uzbekistan"; "Economy of Uzbekistan" (statistik ma'lumotlar bo'limi).